

TÜSKÉS Anna

ADALÉKOK BINDER JÁNOS FÜLÖP RÉZMETSZŐ MUNKÁSSÁGÁHOZ

A 18. század második felében és a 19. század első évtizedében Budán működött Johann Philipp Binder (1736/7–1811) a 18. század középső harmadának kiemelkedő augsburgi rokokó rézmetszői közül Gottfried Bernhard Göz (1708–1774) hagyományát követte, sok más kortársával – például az augsburgi ifjabb Johann Andreas Pfeiffellel (1715–1768) és a bécsi Johann Asnerrel (1706–1748) – együtt. Binder egész kompozíciókat másolt Göztől, főként a vallásos tematikák esetében. Rózsa György 1998-ban megjelent, háromszáznolcvannolc Binderhez és műhelyéhez köthető metszetet közlő katalógusa óta többen foglalkoztak munkásságával. Tanulmá-

nyomban kilenc, Binder életműve szempontjából még nem vizsgált könyvben vagy nyomtatványban talált és három önálló lapon felfedezett közel húsz szignált, vallásos és világi témájú rézmetszettel egészítem ki az eddig ismert életművet. Ezek közül az egyik esetleg módosítja a művész eddig ismert és elfogadott életrajzát is. A Budapest Főváros Levéltárában őrzött és a hungaricana adatbázisban hozzáférhető, 1811. december 23-án, halála után öt nappal kihirdetett végrendelete alapján bemutatom, milyen ingóságokat hagyott második feleségére, aki még egy évtizeddel később is működtette a műhelyt.

I. KUTATÁSTÖRTÉNET

Rózsa György előtt Pataky Dénes 1951-ben nyolcvan Binder-metszetet vett számba.¹ Knapp Éva, Szilárdfy Zoltán és Tüskés Gábor az 1970-es évek végétől foglalkozott behatóan Binder munkásságával, elsősorban a vallásos tematikájú sokszorosított kisgrafikák vizsgálata során.² 1987-es, búcsújáráhely-ábrázolásokat bemutató katalógusuk harmincegy Binder-metszetet tartalmaz.³ Rózsa Binder-életrajzának fő tézisei a következők:⁴ Pozsonyban született 1736/37-ben, és Budán halt meg 1811. december 18-án. Művészeti tanulmányait Bécsben végezhette, majd Budán feleségül vette a bécsi születésű Gruber Évát 1760. augusztus 3-án. Hat gyermekük született, Gruber Éva 1810. április 22-én halt meg. Rózsa feltételezte, hogy Binder másodszor is megházasodott, mert özvegye még 1822-ben is fenntartotta a műhelyt. A Rózsa által ismert első, Budán szignált művei az 1759-es évszámot viselik. Úgy gondolta, hogy a teljes névvel

jelzett metszetek saját kezűek, a csak vezetéknevvel jelzettek viszont a műhelyének tagjaitól származnak. Legfontosabb megrendelőjének az 1777-ben Nagyszombatból Budára költözött Egyetemi Nyomdát tartotta, aminek tankönyv-illusztrációkat készített, s emellett számos egyházi megrendelésnek tett eleget vallásos könyvek (elsősorban imakönyvek) illusztrálásával.

Rózsa György katalógusa 388 metszetet tartalmaz. Az azóta eltelt negyed században többeknek sikerült újabb lapokkal gazdagítaniuk a listát, mások egyes műveket részletesebben elemeztek a keletkezés körülményei és a stílus szempontjából. Knapp Éva Szent István király 15–19. századi sokszorosított grafikai ábrázolásait bemutató könyvében rámutatott, hogy a legtöbb rézmetszetet Binder készítette, akinek 1763 és 1800 között készült tizenegy lapja közül egy 1786 körüli metszet tovább bővítette a Rózsa-féle katalógust.⁵

Az elmúlt években több tanulmányban foglalkoztam Binder-grafikákkal, elsőként a Batthyány Tivadar hajófelvonulását ábrázoló metszettel.⁶ A máriapócsi kegykép kisgrafikai ábrázolásait elemző dolgozatban bemutattam, hogy Binder két, egymás utáni évben készített rézmetszeten ábrázolta a pócsi kegyképet, illetve annak esztergomi, a Bakócz-kápolnában tisztelt másolatát: az 1765-ben készített, címlapelőzékként felhasznált egyik metszet méretében és ikonográfiai részleteiben is eltér az 1766-ban ugyancsak címlapelőző funkcióban megjelent másik metszettől.⁷ A csechoszlovák kegykép Magyar Királyságbeli tiszteletének vizsgálatát segítette Binder 1770 körüli rézre metszett szentképeinek felirata, amely szerint a kegyképet 1723. november 10-én Belgrádból átvitték a zimonyi (Земун/Zemun, Szerbia) obszerváns ferences templomba.⁸ A Gyurián–Bagó-nyomda 19. századi vallásos témájú ponyvanyomtatványai illusztrációinak vizsgálata során felfigyeltem arra, hogy több fametszet Binder rézmetszeteit követi.⁹

Stanko Andrić 2010-es tanulmányában a szirmiumi szentek fáját ábrázoló, 1777-es metszettel gyarapította Binder oeuvre-jét, amelynek eddig ismert egyetlen példányát a vukovári ferences kolostor őrzi.¹⁰ A kutatás a leggyakrabban a városlátképeket és kegyhelyeket bemutató Binder-metszeteket elemzi, mivel ezek gyakran az egyetlen képi forrást jelentik az adott hely 18. század második fele állapotáról. Ilyen ábrázolás például Pest város második, 1716–1723 között emelt, majd 1810-ben lebontott Szentháromság-émlékműve is Andreas Reider szobraival, amelyről Binder 1775-ben készített metszetet.¹¹ Egy metszet elkészítésére vonatkozó szerződés is előkerült: Sánta Sára megtalálta a Szily János szombathelyi püspök által megrendelt és 1791-ben megjelent első Szombathely-városmonográfia iratanyagát, benne a Binderrel 1790. szeptember 27-én kötött szerződést a Szent István országfelajánlását

ábrázoló metszetre.¹² A metszeten nem szerepel Binder szignálása, ami arra inti a kutatókat, hogy vannak/lehetnek további, számba még nem vett, szignálatlan Binder-metszetek.

Bindertől gyakran rendeltek illusztrációkat egy (akár száz évvel) korábbi mű újabb kiadásához vagy más nyelvű fordításához. Ezekben az esetekben a művész a korábbi kiadás metszeteit követő lapokat készített. Ez történt Pázmány Péter *Imádságos könyve* 1797-es kassai kiadásában, amihez az 1701-es kiadás Hans Frank von Landgraff-féle metszeteinek egyszerűsített változatát készítette el,¹³ illetve a Le Maître de Sacy (= Rayaumont)-féle, a 17. század utolsó negyedében Monsban, Brüsszelben és Párizsban többször kiadott janzenista Biblia-fordítás¹⁴ illusztrációit követő 1759-es horvát nyelvű Biblia kiadásban, amit a Landerer-nyomda jelentetett meg Budán.¹⁵ Szentképek, imalapok esetében is ugyanezt az eljárást követte, ennek egyik jó példája az andocsi kegyhely 1764-es metszete, melynek Jeremias Gottlob Rugendas (1710–1772) Pozsonyban is dolgozó augsburgi művész 1743-as ábrázolása szolgált előképpül.¹⁶

Előzetes vizsgálatok nyomán Bánfi Szilvia 2016-ban tanulmányt szentelt Bindernek a máriaradnai kegyképet ábrázoló, a Landerer-nyomdában megjelent könyvillusztrációinak.¹⁷ Binder vallásos témájú metszetei nemcsak római katolikus, hanem görög katolikus érdeklődésre is számíthatnak, ezekkel legutóbb Terdik Szilveszter foglalkozott.¹⁸ Knapp Éva Martin von Cochem magyarországi recepciójának vizsgálata során fedezett fel a *Goldener Himmelsschlüssel* című imakönyvnek (első kiadás: Frankfurt, 1695) a Gyurián–Bagó-nyomdában 1837-ben készült kiadásában egy csaknem teljesen lekopott Binder rézlemezről készült szignált metszetet, amiből arra lehet következtetni, hogy ez a nyomda birtokolt Binder nyomólemeze(ke)t, azaz a Binder-örökös valamikor eladta a még használható Binder-rézlemezeket.¹⁹

II. BINDER VÉGRENDELETE

A Budapest Főváros Levéltárában őrzött, 1811. október 17-én kelt, és 1811. december 23-án, halála után öt nappal kihirdetett végrendelete műhelyére vonatkozó adatokat nem tartalmaz, viszont képet alkothatunk családtagjairól és közvetlen a halála előtti vagyoni állapotáról (lásd Függelék).²⁰ Általános örökösének második feleségét, Anna Máriát teszi meg, emellett támogat jámbor alapokat (szegényintézet, szegényház, tűzpénztár). Az első házasságából született és élő három gyermekére – két férjnél lévő lányára (Pristelspergerné Annára, Rinaldiné Erzsébetre) és Franz Xaver nevű (távol-

levő, katona) fiára – hagyja a két külön oldalon felsorolt ingóságok árát. Az árverésre bocsátandó holmit az elhunyt első feleség ruhái (szoknyák), ágy, asztalok, székek, négy festmény, rézüst és egyéb konyhai felszerelések (pl. tányár, tál, gyertyatartó) teszik ki. A végrendeletet három személy látta el hitelesítő pecsétjével: Bikfalvay Falka Sámuel, a Királyi Egyetem Könyvnyomda metszője és öntödei felügyelője, Perger Ignác, a Magisztrátus Tanács tagja és Mayer Mihály jegyző. Más korabeli végrendeletekkel összehasonlítva Binderét, jól látszik, hogy tehetős budai polgárként hunyt el.²¹

III. EDDIG ISMERETLEN VAGY HELYESBÍTÓ ADATOKKAL ÚJRAKÖZÖLT BINDER-METSZETEK

1. Desericzky József Ince (1702–1763) portréja (1. kép) 1762-re datálva szerepel Rózsa György katalógusában (kat. 111.), aki a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka példányát ismerte. A portré az ábrázoltnak a magyar őstörténetről írt ötkötetes műve Budán 1748-ban kiadott első kötetében megjelent mint címlapelőzők. A befoglaló mű teljes leírása: Josephus Innocentius Desericus: *De initiis ac majoribus Hungarorum commentaria, quibus accedit... manuscriptum ex Vaticana Bibliotheca deprotum, hactenus desideratum*, Budae: Typ. Nottenstein, 1748. Példányok találhatóak belőle például a Budapesti Egyetemi Könyvtárban (Gb Ívr 13) és az Országos Széchényi Könyvtárban (400.413), de az utóbbiéból hiányzik a portrémetszet. A portrét feliratai szerint Kép János váci bíró készítette az ábrázolt 60. születésnapjára, és alul kartusba foglalt laudáció kíséri Horányi Elektől. A metszet némileg színezett példányát (a köszöntő vers nélkül) albumba illesztve őrzi a budapesti Piarista Múzeum.²² További metszet is van Desericzky művében: a magyar uralkodók

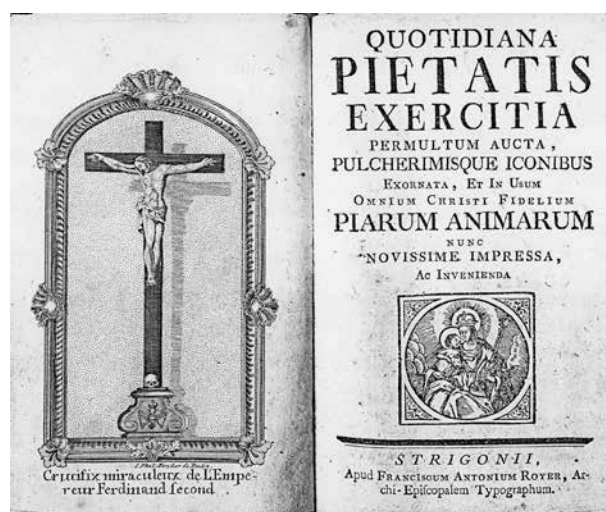

1. Johann Philipp Binder: Desericzky József Ince. Rézmetszet, in: Josephus Innocentius Desericus: *De initiis ac majoribus Hungarorum commentaria...*, 1748. BEK Gb Ívr 13.

leszármazási fáját Zeller Sebestyén metszette rézbe. Eddig a szakirodalom 1759-re datálta Binder munkásságának kezdetét, ezzel a portréval – amennyiben nem utólag kötötték a könyvbe – azonban ez az időpont egy évtizeddel korábbra, 1748-ra tolódik. Ennek megfelelően a művész születési évét is korábbra kellene tenni, 1730 körülre.²³

A portré írásszalaggal körbefont babérkoszorúban, könyvespolc előtt asztalnál ülve könyvvel és lúdtollal kezében ábrázolja a piarista történetírót. Ez a képmás egy 17. századi, babérkoszorúba foglalt arcképtípus és a 18. századi, dolgozószobában megjelentített értelmiségi portré ötvözete. Binder metszétének közvetlen előképe Pápai Páriz Ferenc 1708-ban megjelent latin–magyar szótárához készült portréja lehetett.²⁴ Nagyon szoros a párhuzam a volutás talpazat és a feliratszalagos babérkoszorú ábrázolásában. Míg a magyar címer Pápai Páriz könyvében a díszcímlap bal alsó sarkában áll, Desericzky portréján a babérkoszorú alsó részére került.

2. Szignált és szignálatlan Binder-metszetek (2.a, b, c, d, e kép) találhatóak a mindennapi áhítatokat (imák, litániák stb.) közreadó, évszám nélkül, feltehetően 1760 körül megjelent *Quotidiana pietatis exercitia permultum aucta* című műben (2. kép). A mű korábbi latin kiadásában nem voltak rézmetszetek, itt viszont a címlapszöveg kiemeli, hogy ebben a kiadásban szép képek vannak: „pulcherimisque iconibus exornata, et in usum omnium Christi fidelium piarum animarum nunc novissime impressa” Strigoni: Typ. Royer, [1760 körül]. Az általam ismert egyik példány Éder Zoltán tulajdonában volt. E műnek az Országos

2. Johann Philipp Binder: *Quotidiana pietatis exercitia permultum aucta* című mű illusztrációi. Rézmetszetek, 1760 körül. Éder Zoltán tulajdonában

2a. Szentáldozás

2c. Szent József a gyermek Jézussal

2b. Mária a gyermek Jézussal

2d. Szent Borbála

2e. Vanitatum vanitas

Széchenyi Könyvtárban két másik kiadása tanulmányozható, melyekben részben más illusztrációk szerepelnek, mások hiányoznak.²⁵ Az Éder-féle kiadás metszetei szinte teljesen megegyeznek az OSZK-ban őrzött 1764-es kiadáséival (jelzet: 816.008). Az OSZK másik, ugyancsak évszám nélkül megjelent példánya (jelzet: 288.720) jelentős eltéréseket mutat az illusztrációkban a másik kettőhöz képest, az alábbiak szerint:

Oldal	Éder Zoltán tul., OSZK 816.008	OSZK 288.720
címlap-előzők	II. Ferdinánd keresztje Binder-szignatúra	Keresztre feszített Krisztus nincs szignatúra
29	Oltáriszentség megalapítása nincs szignatúra	Oltáriszentség megalapítása nincs szignatúra
53	Mária Szentlélekkel nincs szignatúra	Maria Immaculata nincs szignatúra
97	Jézus a kínszenvedés eszközeivel nincs szignatúra	–

Oldal	Éder Zoltán tul., OSZK 816.008	OSZK 288.720
105	Dávid király nincs szignatúra	–
143	Szent Péter apostol nincs szignatúra	Szent Péter apostol nincs szignatúra
153	Szentáldozás Binder-szignatúra	–
166	Tisztító tűzben szenvedő lélek nincs szignatúra	–
187	Szenháromság nincs szignatúra	Szent Család Szent Annával és Joachimmal nincs szignatúra
192	Mária a gyermek Jézussal Binder szignatúra	–
196	–	Pietà nincs szignatúra
202	Szent József Jézussal Binder-szignatúra	–
204	Órangyal nincs szignatúra	–
219	Szent Borbála Binder-szignatúra	–
237	Vanitatum vanitas Binder-szignatúra	Keresztvivő Krisztus nincs szignatúra
291	–	Rózsafüzéres Madonna nincs szignatúra
385	–	Tisztító tűzben szenvedő lélek nincs szignatúra
Összes metszet száma	14	9

Az illusztrációkat tehát az 1760 körüli kiadás számára készítette az esztergomi Royer nyomda Binderrel, a mű *Tägliche Andachts-Übungen zum Gebrauch Ihro Kaiserlichen Majestät Der Königin Zu Ungarn und Böhmeim* című,²⁶ német változata valamelyik (egyelőre nem meghatározott) kiadásának Franz Feninger vagy Marcus Weinmann metszete illusztrációit előképül véve (pl. Wien, gedruckt bey Joh. Peter v. Ghelen, zu finden bey F, 1754.). Az OSZK 1764-es latin kiadásban ugyanazok az illusztrációk szerepelnek, mint az Éder Zoltán tulajdonában volt példányban.

3. Johann Philipp Binder: Krisztus természete katolikus, református és evangélikus szempontból. Rézmetszet, 1768. BEK 142823/coll. 1.

4. Johann Philipp Binder: Jó pásztor. Rézmetszet, 1769. BEK 142823/coll. 2.

3–4. Telek József (1716–1773) ferences szerzetesnek, teológiai tanárnak, hitszónoknak az oltáriszentségről szóló, két úrnapi prédikációját tartalmazó könyve²⁷ címlapelőzőkét (3. kép) Binder teljes nevével szignált és 1768-as évszámmal ellátott rézmetszet díszíti a Budapesti Egyetemi Könyvtár példányában, míg az az OSZK-éből hiányzik. A metszet témája Krisztus természete katolikus, református és evangélikus szempontból. Telek úrnapi prédikációit tartalmazó, valószínűleg egy évvel későbbi könyvének címlapelőzőkén (4. kép) a Jó Pásztort ábrázoló szignálatlan metszet található, amely ikonográfiája és stílusa alapján közel áll az előzőhöz, így feltehetően ez is Binder műve.²⁸

5. A Szent Jobbot ábrázoló 1771-es Binder-metszetet Rózsa önálló lapként (5. kép) ismerte,²⁹ van azonban kiadványcímlap megjelenése is Kozma Ferencnek az erekleve budai elhelyezése alkalmából mondott beszédét közlő, 14 lapos nyomtatványának elején.³⁰

6. Agyich István (1730–1789) pécsi kanonok Esterházy László Pál pécsi püspöknek ajánlott 1781-es

*Bucoliconját*³¹ Binder eddig ismeretlen, a Jó pásztor ikonográfiáját követő rézmetszete díszíti (6. kép).

7. Svastics Ignác (1755–?1825) pap, történész *A magyarok felséges zsimere* című, 1796-os művének³² címlapelőzőke egy Attila hun királyt ábrázoló „Binder” szignójú metszet (7. kép), ami Nádasdy Ferenc 1664-es *Mausoleumának* azonos témájú ábrázolását követi. Ugyanezt a Binder-metszetet latin aláírással megtaláljuk Heltai Gáspár *Magyar krónikája* 1789-es győri kiadásában is.³³

8. Alexandra Pavlovna (1783–1801) orosz nagyhercegnő, magyar nádorispánné 1800-ban készült dícsőítő lapját (8. kép) Rózsa György a Történelmi Képcsarnok példányában alapján közölte.³⁴ Itt azért térek ki rá, mert egy másik példányt sikerült azonosítani az OSZK Kisnyomtatványtárában.³⁵ Ennek a lapnak külön érdekessége, hogy Pápay József Miklós pesti ügyvéd és alkalmi költő írt a metszet alá két disztichont. Binder és Pápay együttműködése más lapokon is megfigyelhető, így a Batthyány

14.

DITSŐÜLT
SZENT ISTVÁN
ELSŐ
APOSTOLI MAGYAR KIRÁLYUNKNAK
ÉP ROMLATLAN
SZENT JOBBJA,
MELLYET,
MINEKELŐTT
MARIA THERESIA
FELSÉGES, ÉS APOSTOLI KIRALYNÉ ASZSZONYUNK
KEGYELMES PARANTSOLATTYA, 'S RENDELÉSE SZERÉNT
Budai Fő-Plebánia, és Jésus Társasága Templomából
AZ UDVARI TEMPLOMBA
Szent Jakab Havának 21. napján által-vitetődnék,
HÁLÁ-ADÓ, DITSÉRŐ BESZÉDDEL HÍRDETET
KOZMA FERENTZ
Jésus Társaságának Szerzetefse.

B U D Á N,
Nyomatott Landerer Maradéki Betűivel.

5. Johann Philipp Binder: Szent Jobb. Rézmetszet, 1771. BEK I 2r 63/14.

A
MAGYAROK
FELSÉGES
TZIMERE,
MELLYET
CSÉCSENYI SVASTICS IGNÁTZ
Győri Püspökségnek Mofoonyi Esperestségében Sz.
Miklósi Plebánus írta.

ELSŐ KÖNYV.
GYÖRBEŒ,
STREIBIG JÓSEF BETŪVEL.
1796.

ATHILA Magyarok Királya, Szent István Világ Retentője.

7. Johann Philipp Binder: Attila hun király. Rézmetszet, 1796. BEK Gb 997.

CARMEN BUCOLICUM.

Rebus in angustis solatia pristina Musæ
Pierides! vestro rursum succurrite Vati;
Funera qui quondam vobis distantibus, idem
Nunc quoque vobiscum felices concinat ortus.
Lentior ipse quidem est, vires tamen, unde juvetur,
Illius auspiciū, quem versibus ornat, abunde
Sufficiet: faciles tantum aspirate Camenæ;
Pastorem parvus cantabit carmine Pastor.

A ECLIO.

6. Johann Philipp Binder: Jó pásztor. Rézmetszet, 1781. Jászó, premontrei prépostsági könyvtár / Knižnica Rádu premonštrátov – Opátstvo Jasov, Misc. 52.

2356. quart. 1800. No 24

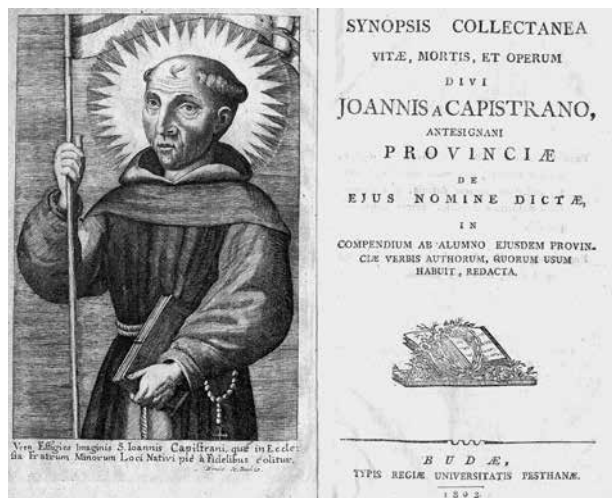

Hungaria Flores per plurima Sæcula VIVANT!
HIS veniat lento cana senecta pede. Ovid.
VIVAT! quis quis adest ALEXANDRE. Serta celebrare
Principis Excelsæ; Tempora longa colat.
Cor De Dabit CanDere hæc.
Buda 24. Maj. Anno ut supra. Per Nicol. Papay delinatur.
A. Turis Mathematica
B. Turis Francicæ Residentiæ Regiæ Budensis
versus Danubium.

Buda 1800.

8. Johann Philipp Binder: Alexandra Pavloovna dicsőítése. Rézmetszet, 1800. OSZK Kisnyomatóanytár, Dobozos anyag, 4o 94. doboz

9. Johann Philipp Binder: Kapisztrán Szent János.
Rézmetszet, 1803. OSZK 803.338

10. Johann Philipp Binder: Zrínyi Miklós barátaival és Illyefalvi
Judit kisasszonnyal. Rézmetszet, 1804. OSZK 284.566

11. Johann Philipp Binder: Havi Boldogasszony.
Rézmetszet. MNM Történelmi Képcsarnok, T215.

12. Johann Philipp Binder: A pesti Alcantarai Szent Péter
ferences templom Pietá-szobra. Rézmetszet.
Vác, Tragor Ignác Múzeum

Tivadar 1802-es pozsonyi hajófelvonulását és a Mária Ludovika királynét dicsőítő 1806-os metszetet.³⁶

9. Jakosics József (1738–1804) ferences szerzetes Kapisztrán Szent János életét és munkásságát bemutató 1803-as könyvének címlapelőzéke (9. kép) szintén Binder-metszet.³⁷ A latin aláírás szerint a metszet a capestranói ferences templomban lévő képet követi. Binder már jóval korábban, 1766-ban is dolgozott a ferences rend Kapisztrán Szent Jánosról nevezett rendtartománya megrendelésére két illusztráció erejéig.³⁸

10. Rózsa György katalógusában szerepel Zrínyi Miklós hadvezér portréja a Történelmi Képcsarnok példánya alapján.³⁹ Ez a Dominicus Custos augsburgi metsző 1601-es ábrázolását követő portré azonban nem önálló lap, hanem egy könyv illusztrációjának készült, amelyben további Binder-metszet is található a címlapelőzéken (10. kép): *Zrínyi Miklós Horváth országi bán szerinvári baráttjainak és Illyefalvi Judit kisasszonynak története*. Fordítottatott Németből B. Á. által. Pesten, 1804, Trattner Mátyás bet. N. Kiss István Könyv ároznál.⁴⁰ Az eredeti mű Fessler Ignác Aurél (Zarándfalva, 1756 – Szentpétervár, 1839) *Jodocka von Ilgendorf oder die drey*

Freunde von Serinwar című, 1799-ben Bécsben megjelent regénye,⁴¹ melynek címlapelőzék-ábrázolását hűen követi Binder. Zrínyi-portré csak a magyar fordításban szerepel, a német eredetiben nem.

11. A MNM Történelmi Képcsarnok Havi Boldogasszonyt ábrázoló Binder-metszete (T215, 11. kép) alá egy ismeretlen kéz azt jegyzete fel, hogy „Fejér Várm: Bodajkon lévő kép”, ez azonban tévedés, mert a bodajki kegykép egy Mariahilf-ábrázolás. A metszet keretezésén felül a trinitárius rend címe, kereszt látható. A Havi Boldogasszony-kegykép másolatai széles körben elterjedtek Közép-Európában.⁴² Az ábrázolás olyan trinitárius templomhoz köthető, ahol Havi Boldogasszony-kegyképmásolatot tiszteltek.

12. A váci Tragor Ignác Múzeum őrzi a pesti Alcantarai Szent Péter ferences templom Pietà-szobra Binder-ábrázolásának eddigi ismereteim szerint egyetlen ismert példányát (12. kép). Binder szignója a jobb alsó sarokban töredékesen („nder Sc.”) olvasható, az attribúció azonban így is biztos. Ez a szobor hasonlít ugyan a sasvárira, de Mária merev, frontális tartású, illetve Jézus arca nem fordul teljesen szembe a néző felé.⁴³

IV. ÖSSZEZÉS

Noha Rózsa számos köz- és magángyűjteményből állította össze a Binder-katalógust, az azóta eltelt negyed század múzeumi katalógizálásai, illetve az adatbázisok új perspektívát nyitnak a kutatásnak. A Szlovák Nemzeti Galéria tizenhárom Binder-metszetet tart nyilván,⁴⁴ a budapesti Piarista Múzeum tízet,⁴⁵ a budapesti Iparművészeti Múzeum,⁴⁶ a zágrábi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár,⁴⁷ az amszterdami Rijksmuseum és a Bildindex egyet-egy.

Egy új, teljesebb Binder-katalógus összeállításához és egyáltalán a 18. századi magyarországi sokszorosított grafikai korpusz feldolgozásához fontos módszertani tanulság, hogy lehetőleg minden fennmaradt könyvpéldányt kézbe kell(ene) venni, mert nem minden illusztrációt kötöttek be minden példányba. Egy ilyen Binder-katalógus lehetővé tenné a grafikus stílusváltozásának és a segédek fokozatos bevonásának elemzését.

FÜGGELÉK

BINDER JÁNOS FÜLÖP VÉGRENDELETE

(Budapest Főváros Levéltára IV.1002.y – 1811 – II.a.0537.)

[1]

In Namen der Allerheiligsten Dreifaltigkeit Gottes Vatters, Sohnes, und heil. Geistes habe ich in Erwegung dessen, daß wir sterbliche Leute, und der Todt uns Menschen gewiß, dessen Hintritt aber unwissend seyn, als habe ich obzwar mit schwachem Leibe, jedoch bei noch gesunder Vernunft aus mei-

nen selbst eigenen Willen und Bewegniß sohin frey, und ungezwungen in Beyseyn deren hiezu besonders erbetteten HH: Gezeugen diese meine letzte unwiederrufliche Willensmeinung oder respective Testament in guter Ordnung zu Papier bringen wollen. als:

Erstens: Empfehle ich meine arme Seele in die unendliche Barmherzigkeit Gottes, und in den Schutz und Fürbitt der Allerseeligsten Himmels Königin, und Mutter Gottes Mariae, den Leib aber der Erden, daß solcher nach meinen Ableiben den Christ-Katholischen Gebrauch nach ohne Gepräng in den allgemeinen Freydhof solle zur Erden bestattet werden, die zur Leichbegräbniß erforderlichen Anstalten überlasse ich der freyen Disposition meiner lieben Ehegattin.

Zweytens: Verschaffe, und vermache ich zum Trost meiner armen Seele auf fromme Stiftungen und zwar:

In das armen Institut 3 fl.

In das armen Haus 3 fl.

In die Feuer Kasse 3 fl.

Was nun

Drittens das zeitliche betrifft, so setze und benenne ich in bester Rechtens Form unwiederruflich zum wahren rechtmäßigen Universal-Erben meine liebe Ehegattin Anna Maria also und dergestaltten, daß ihr für die

[2]

mir jederzeit erwiesene Lieb, und Treue all liegend, und stehendes Hab und Gut, wie solches immer Namen haben mag nichts davon ausgenommen, sohin alles und jedes eigenthümlich verbleiben solle. Weil demnach

Viertens: Meine von der ersten Ehe her erzeugten zwenn Töchter Namens Anna verheiligte Pristelsperger, und Elisabeth verheiligte Rinaldi beede gebohrne Binder mir die in der hier sub A. beigefügten Specification verzeichnet-enthaltenen Effecten gewalthätigerweise entzogen, unter sich getheilet, und in Werth zu 250 fl als einen abgezwungenen Erbantheil behalten haben, ohne mit ihren seit 16 Jahren bei dem Militaire abwesenden leiblichen Bruder meinem Sohne Franz Xav. Binder getheilt zu haben; also ist meine letzte Willens-Meinung oder Testament dahin gestellt, daß besagt meine zween Tochter an meiner Verlassenschaft keinen Antheil haben, sondern von solcher gänzlich ausgeschlossen und noch dahin verhalten seyn sollen, daß sie von obspecificirten mir eigenmächtig und gewalthätig entzogenen Effecten meinem Sohne Franz Xaver (:im Falle er wieder zum Vorschein kommen sollte:) den 3ten Theil als einen ihm gebührenden Erbantheil ohne Streit und Wiederred verabfolgen sollen.

Letztens: Empfehle ich meine arme Seele abermal in die unendliche Barmherzigkeit Gottes gleichwie es in Eingang meines Testaments ist anempfohlen worden, und da mir dieser mein letzter Wille ist durchgehends deutlich vorgelesen worden, aber auch solchen selbst gelesen, und durchgehends

deutlich verstanden habe, als bestättige ich auch solchen durchgehends in allen Punctis und Clausulis, damit aber

[3]

meinem gemachten Testament nichts abgängig seyn, als ersuche ich Einen Wohlweisen Stadt Magistrat gehorsamst, diese meine lezte Willensmeinung oder respective Testament bestermassen zu Manuteniren, und anrecomendirt seyn zu lassen. Urkund dessen meine und deren HH: Gezeugen Fertigung. So geschehen Ofen den 16ten October 1811.

Johann Philipp Binder

als Erbläss

mit mein Unterschrift und bey gedruckten Hand Siegel bezeuge hiemit Samuel Falka von Bikfalvay Graveur der K. Universität Buchdruckerey und dessen Schriftgießerey Inspector. [pecsét]

Daß gegenwärtige letzte Willensmeinung dem Testator von Wort zu Wort deutlich vorgelesen, er solche als seinen standhaften und unwiderruflichen letzten Willen erkläret, und zur ferneren Bestätigung eigenhändig unterfertigt habe bezeugen wir hiemit. Ofen den 17ten October 1811.

Ignatius Perger mpp

Magistrats Rath

als hiezu besonders erbettener,

u. Magistratualiter abgeordneter Zeug

Michael Maÿer mpp

Notär

als hiezu besonders erbettener und Magist

raturaliter abgeordneter Zeug

[4]

publicatum die 23^a Xbr 811.

4959

Præs. 23^a Xbris 811.

Testamentum

Joannis Philippi Binder

No. 537.

Die Extracte der fromen Vermechnissen sind richtig zugestellt worden. Schreiber mpp

[5]

Specification

Derjenigen Geräthschaften, welche ich mittelst Licitation Veräusern, und das daraus gelöste Geld unter meine Kinder die Frau Anna Priestersberger, Elisabetha Rinaldin, und meinen vielleicht noch- aber unwissend wo? lebenden Sohn Franz Xaver Pinter als gänzliche hinausgabe ihres Erbtheils Vertheillen will. als:

Kleidung von meiner Verstorbenen Frau Schät- zungs Preis fl. kr. Verkaufts Preis fl. kr.		Vier geflochtene Sessel samt Kanage [?]	11
Erstlich ein langer Peltz mit Zeüg	50	Ein harter Tisch	14
Ein Überock von Filz	25	Zwey Lederne Sesel	6
Ein Rock von Somer Filz	15	Ein Kupfernen Kessel	12
Ein Weiß abgenähter Rock	10	Ein Messinger Mörser	10
Ein Schwartz seidener Rock	10	Acht Zinn Teller	12
Ein Seitenes Tuschel	10	Drei Zinn Schissel	12
Ein zwitztenes Tuschel	8	Ein Wach [?] mit 1. tb. Gewicht	5
Ein Katonenes Röckel mit Franel	8	Zwey Zinn Schallen	3
Ein Seidenes Leibel	3	Ein Kupferne Kandel	2
Ein Filzenes Leibel	3	Ein Messingenes Glut Pfandel	1.30
Ein gaar sametene Stützel	3	Ein Kupfernes Reintel	3
2 Hanafasene [?] Couvert Decken	18	Ein Kupferschissel	1
Ein Weise Hauben	1	Ein Blechenen Nutelseucher [?]	2
Ein Schwarz seidener Schaderon	1.30	Summa	291.15
	165.30	[7]	
[6]		Specificato hoc Testamento Philippo Binderiano	
Translatum	165.30	sub d. 23 ^e Xbr 811. publicato ad [?]	
Ein harter Bettschämél	8	Specification	
Ein Reiches [?] Tischel	2	Über die Kleidungsstücke und sonstige Effecten der	
Ein Kreiton	1.15	Verstorbenen Frau Eva Binterin.	
Vier Gemahlene Bilder	20	sub Litt: A.	

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

BEK – ELTE Egyetemi Könyvtár
BFL – Budapest Főváros Levéltára

MNM TKCs – Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok
OSZK – Országos Széchényi Könyvtár

JEGYZETEK

¹ Pataky Dénes: A magyar rézmetszés története. Budapest 1951, 82–86.

² Szilárdy Zoltán: Képes emléklap az 1763-as földrendésgépről. Egy ismeretlen Binder J. F.-metszet. Tanulmányok Budapest Múltjából 21. 1979, 348–360; Szilárdy Zoltán: Magyar barokk szentképek. Művészettörténeti Értesítő 30. 1981, 114–135: 125, 133; Szilárdy Zoltán: Barokk szentképek Magyarországon. Budapest 1984, 18, 25, 26, 31–32; 9, 21, 26, 27, 32, 41, 42. kép; Tüskés Gábor: Búcsújárás a barokk kori Magyarországon a mirákulumirodalom tükrében. Budapest 1993, 137; Knapp Éva: Officium Rákócziánium: Az I. Rákóczi Ferencről elnevezett imádságoskönyv története és nyomtatott kiadásai. Budapest 2000, 46, 47, 95, 97; Tüskés Gábor – Knapp Éva: Népi vallásosság Magyarországon a 17–18. században. Források, formák, közvetítők. Budapest 2001, 33, 246.

³ Szilárdy Zoltán – Tüskés Gábor – Knapp Éva: Barokk kori kisgrafikai ábrázolások magyarországi búcsújáróhelyekről. Budapest 1987, kat. nr. 2, 14, 29, 36, 37, 39, 40, 42–45, 48, 52–54, 82, 90, 143, 144, 160, 161, 165, 179, 190, 191, 223, 244, 247, 336–338, 362.

⁴ Rózsa György: Grafikatörténeti tanulmányok. Budapest 1998 [a továbbiakban Rózsa 1998], 61–135. A budai anyakönyvi adatokat Schoen Arnold közölte először: A budai Szent Anna-templom. Budapest 1930, 155.

⁵ Knapp Éva: „Gyönyörű volt szál alakja”. Szent István király ikonográfiája a sokszorosított grafikában a XV. századtól a XIX. század közepéig. Budapest 2001; Gábor Tüskés – Éva Knapp: Die Ikonographie des Königs Hl. Stephan I. In: Christa Pieske – Konrad Vanja – Sigríd Nagy hrsg.: Arbeitskreis Bild Druck Papier, Tagungsband Budapest 2003. Münster 2004, 65–82; Éva Knapp – Gábor Tüskés: Die Ikonographie des Königs Stephan I. des Heiligen in der Druckgraphik des 18. und 19. Jahrhunderts. Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde 2004, 69–78.

⁶ Tüskés Anna: Batthyány Tódor hajóinak képzőművészeti ábrázolásai. Művészettörténeti Értesítő 53. 2004, 172–179.

⁷ Tüskés Anna: A pócsi Mária-kegykép kisgrafikai ábrázolásai. In: Ars perennis: Fialat Művészettörténészek II. Konferenciája, Budapest. CentrArt Egyesület, 2009. Budapest 2010, 267–284: 269; Anna Tüskés: Representations

of the Mary-Icon of Máriapócs in Engravings. *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica* 18. 2014, 1. sz., 153–182: 159.

⁸ *Tüskés Anna*: Adatok a częstochowai kegykép kultuszához a 17–18. századi Magyarországon / Cult of the Devotional Picture of Our Lady of Częstochowa in 17th–18th-Century Hungary. *Baroque | Barok | Baroko | Barokk* 2010, 157–167: 160.

⁹ *Tüskés Anna*: A Bagó Márton nyomdájában kiadott vallásos ponyvanyomtatványok. In: *Csörsz Rumen István* szerk.: *Doromb. Közköltészeti tanulmányok* 4. Budapest 2015, 433–545: 443, 448.

¹⁰ *Stanko Anđrić*: Blessed John the French, The First Franciscan Minister Provincial in Hungary, and his Miracles. In: *Balázs Nagy – József Laszlovszky – Katalin Szende – Marcell Sebők – Ottó Gecser* szerk.: *Promoting the Saints: Cults and Their Contexts from Late Antiquity Until the Early Modern Period*. Budapest 2010, 83–102: 86.

¹¹ További példákhoz l. *Knapp Éva*: *Librum evolvo*: Eszme- és könyvtörténeti tanulmányok a XVI–XX. századból. Budapest 2017, 206, 208; *Terdik Szilveszter*: A mátraverebély-szentkúti remetesség és zarándoktemplom a 18. században – Művészettörténeti problémák, megoldási kísérletek. In: *Siptár Dániel* szerk.: *Mátraverebély-Szentkút története az írott források tükrében*. Mátraverebély-Szentkút 2022, 133–153: 137, 283.

¹² *Sánta Sára*: Az első magyar városmonográfia kiadása Schönvisner István és Szily János levelezésének tükrében. *Magyar Könyvszemle* 135. 2019, 2. sz., 202–218: 214–216.

¹³ *Bogár Judit*: Pázmány Péter Imádságos könyvének kiadásai és a reprezentáció. In: *Báthory Orsolya – Kónya Franciska* szerk.: *Egyház és reprezentáció a régi Magyarországon*. Budapest 2016, 58–88: 71.

¹⁴ *Pl. Isaac Louis Le Maistre de Sacy*: *L’histoire du Vieux et du Nouveau Testament, avec des explications édifiantes, tirées des Saints Pères, chez Pierre le Petit*, 1680.

¹⁵ *Ogledalo temelja vire i zakona katoličanskoga, to jest Sveto pismo ... s tolmačenjem svetih otaca...*, prev. Pavich Imre. Budim 1759. L. *Rózsa* 1998, kat. 5–103.

¹⁶ *Knapp Éva*: *Andocs*. *Zebegény* 2020, 29, 34, 47.

¹⁷ *Bánfi Szilvia*: Binder János Fülöp metszetei a máriaradnai kegyképről a budai Landerer-nyomda kiadványaiban (1762–1771). *Művészettörténeti Értesítő* 65. 2016, 99–111.

¹⁸ *Pl. Terdik Szilveszter* szerk.: *Orcád világhossága*. Görögkatolikusok Magyarországon. Debrecen 2020, Kat. II.1., Kat. IV.15., Kat. IV.17.

¹⁹ *Knapp Éva*: *Martin von Cochem Magyarországon*. *Negyedik rész*. *Himmelschlüssel*. *Zebegény* 2023, 106 (nr. 14).

²⁰ BFL – IV.1002.y – 1811 – II.a.0537. (Az árverésen elért eladási árak a listán nem szerepelnek.)

²¹ *Géra Eleonóra*: A 18. századi Pest–Buda hétköznapi élete a források tükrében. *Levéltári Közlemények* 85. 2014, 45–51.

²² A XVI. számú fényképalbum 87. oldalán. Vö. https://mandadb.hu/tetel/716327/Dezericzky_Ince_piarista_portreja

²³ *Bindert* halálakor 75 évesnek írták (*Schoen* i. h. [4. j.]). Születéséhez nem nyújt egyértelmű adatot a pozsonyi anyakönyv: 1731. szeptember 12-én „Philippus Pinter operarius” Joannes nevű fiát keresztelik, 1736. november 2-án „Philippus Pinder Miles Civitatis Posoniensis” Philipus nevű fiát, kinek keresztapja Joannes Widmann

Caupo. Ez akár lehet egy család, az anya mindkét esetben Agnes. L. <https://www.familysearch.org> (Slovakia / Bratislava / Sv. Martina I., születések 1731–1738). Jávor Anna szíves közlése.

²⁴ *Példánya pl.*: Budapesti Egyetemi Könyvtár KRNy RD21115.

²⁵ *Quotidiana pietatis exercitia permultum aucta, iconibus adornata, et sumptibus illustrissimi domini comitis Stephani Csáky de Keresztszegh perpetui terrae Scpusiensis denuo recusa*. Strigonii 1764. OSZK 816.008, lemez méret: 160 × 95 mm; *Quotidiana pietatis exercitia permultum aucta, pulcherimisque iconibus exornata, et in usum omnium Christi fidelium piarum animarum nunc novissime impressa, ac invenienda*. Strigonii [1760 körül]. OSZK 288.720, lap méret: 165 × 100 mm.

²⁶ *Példányok pl.* Tägliche Andachts-Übungen, zum Gebrauch ihr e Kays. Majestät der Königin zu Hungarn und Böheim zum drittenmal aufgelegt, vermehrt, und mit schönen Kupfern geziert. Tyrnau 1761. Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára 1. N: B125laz [9990000007094830].

²⁷ *Telek József*: *Úr napi két zöld ágak, az az: az oltári nagy szentségnek valóságát bizonyító úr napi két beszélgetések*. Kalocsán [1768]. *Példányok pl.* BEK 142823/coll. 1.; OSZK 603.648/1. lemez méret: 180 × 128 mm.

²⁸ *Telek József*: *Négy világító Úr napi lámpások...* Kalocsán [1769]. *Példány pl.* BEK 142823/coll. 2. lemez méret: 179 × 125 mm.

²⁹ *Rózsa* 1998, kat. 164.

³⁰ *Kozma Ferentz*: *Ditsöült Szent István első apostoli magyar királyunknak ép romlatlan szent jobbjá...* Buda [1771]. *Példánya pl.* BEK I 2r 63/14.

³¹ *Stephanus Agyich*: *Bucolicon in auspiciatissimum adventum... Pauli Ladislai e comitibus Eszterházy de Galantha Quinque-Ecclesiarum episcopi. Quinque-Ecclesiis 1781*. Általam ismert példányok: OSZK 186.884; *Jászó, premontrei prépostsági könyvtár Misc. 52*. lemez méret: 145 × 110 mm.

³² *Példányok pl.* BEK Gb 997, OSZK 287.000.

³³ *Rózsa* 1998, kat. 223.

³⁴ *Rózsa* 1998, kat. 286.

³⁵ *Dobozos anyag*, 4° 94. doboz.

³⁶ *Rózsa* 1998, kat. 291, 299.

³⁷ *Synopsis collectanae vitae, mortis et operum divi Joannis a Capistrano antesignani provinciae de eius nomine dictae, in compendium ab alumno ejusdem provinciae verbis auctorum, quorum usum habuit, redacta*. Buda 1803, 46. lemez méret: 168 × 110 mm.

³⁸ *Rózsa* 1998, kat. 136–137. *Ramus viridantis olivae, in arcam militantis ecclesiae relatus, seu Paraphrastica, et topographica descriptio provinciae nuper Bosnae Argentinae, jam vero S. Joannis a Capistrano nuncupatae, Ordinis Minorum Regularis Observantiae... per Ungariam, Slavoniam, Syrmium, & Banatum diffusae, clientialis obsequii ergo... Josepho Maria de Vedano... oblata a P. Emerico Pavich a Buda... Buda 1766.*

³⁹ *Rózsa* 1998, kat. 292.

⁴⁰ *Példánya pl.* OSZK 284.566.

⁴¹ *Ignaz Aurelius Fessler*: *Jodocka von Ilgendorf oder Die drey Freunde von Serinwar: ein Roman aus den Zeiten Nicolaus Zrini Banus von Kroatien*. Wien 1799.

⁴² *Pl. Trencsén*. Lásd *Rugendas* metszetét: *Szilárdfy–Tüskés–Knapp* i. m. 1987 (3. j.) 355.

⁴³ Vác, Tragor Ignác Múzeum, ND.82.1.7.1. lapméret: 142 × 80 mm.

⁴⁴ <https://www.webumenia.sk/en/katalog?author=Binder%2C%20Ja%CC%81nos%20Fu%CC%88lo%CC%88p>

⁴⁵ https://mandadb.hu/tart/kereses?HNDTYPE=SEARCH&name=doc&page=1&fld_sort=score_insd&fld_

[compound_target=allfields&fld_compound=Binder+j%C3%A1nos+f%C3%BCl%C3%B6p&_clearfacets=1&_clearfilters=1](https://gyujtemeny.imm.hu/kereses?s=1&q=Binder%2C%20Ja%CC%81nos%20Fu%CC%88lo%CC%88p)

⁴⁶ <https://gyujtemeny.imm.hu/kereses?s=1&q=Binder%2C%20Ja%CC%81nos%20Fu%CC%88lo%CC%88p>

⁴⁷ <https://digitalna.nsk.hr/?pr=i&id=554570>

ADDENDA TO THE WORK OF ENGRAVER JÁNOS FÜLÖP BINDER

Johann Philipp Binder (1736/7-1811), who worked in Buda in the second half of the 18th century and the first decade of the 19th, followed the Augsburg Rococo engraving tradition of the middle third of the 18th century. Since the publication of György Rózsa's catalogue of three hundred and eighty-eight engravings by Binder and his workshop in 1998, his work has been the subject of much attention. In my study, I supplement the known oeuvre with nearly twenty signed engravings on religious and secular subjects found in nine books or other printed sources not yet examined in relation to Binder's oeuvre, and discovered on three separate sheets. One of these may also modify the artist's biography as known and accepted to date. On the basis of his will published five days after his death on 23 December 1811, I list the possessions he left to his second wife, who was still running the workshop a decade later. Museum catalogues and databases open up new perspectives for research. An important methodological lesson for the compilation of a new, more complete Binder catalogue, and for the processing of the 18th-century Hungarian reproduced graphic corpus in general, is that

it is important to take all surviving copies of a book in hand, as not all illustrations are bound in all copies. Such a Binder catalogue would allow an analysis of the change in the artist's style and the gradual inclusion of assistants.

TÜSKÉS Anna, Pécsi Tudományegyetem, Művészeti Kar, Művészettörténet Tanszék, Magyarország / University of Pécs, Faculty of Music and Visual Arts, Department of Art History, Hungary; HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet, Magyarország / HUN-REN Research Centre for the Humanities, Institute of Literary Studies, Hungary
tuskas.anna@gmail.com

Beérkezett: 2023. szeptember 1. / *Elfogadva:* 2023. szeptember 15.

Kulcsszavak: Binder János Fülöp, rézmetszet, végrendelet / *Keywords:* Johann Philipp Binder, copper engraving, testament

Open Access. A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. A jelen cikkben szereplő képek felhasználása és terjesztése nem megengedett. (SID_1)

